

BÀN THỜ GIA TIÊN

Ở ĐỒNG BẰNG SÔNG CỬU LONG NGÀY TẾT

Phương Huy

Ở Đồng bằng sông Cửu Long, nhất là trong các vùng quê, hình như nhà nào cũng bố trí một bàn thờ để tưởng nhớ, thờ cúng tổ tiên ở một nơi trang trọng nhất. Người ta gọi đó là bàn thờ gia tiên với ý nghĩa là nơi lưu giữ hồn quá khứ của dòng tộc và nhắc nhở cho những người còn hiện tiền gần xa hướng vọng, quay về. Đây là một trong những phong tục đẹp của bà con, nhằm để ghi nhớ công ơn của những bậc tiền bối và mong họ (nếu có linh thiêng) che chở hộ trì cho con cháu đời sau.

Vị trí: Bàn thờ gia tiên luôn luôn được đặt ở một vị trí trang trọng nhất ở ngay gian trung tâm một nhà từ đường sang trọng bề thế, đối diện với cửa cái ngó vào; hoặc ở gian giữa một ngôi nhà thật bình thường

Nếp xưa Ảnh Tô Hoàng Vũ

nào đó ở thôn quê. Nhưng dù trong trường hợp nào thì bàn thờ gia tiên cũng được đặt đúng chỗ và chăm chút đặc biệt. Chỗ nào khác trong nhà có thể nhếch nhác, buông tuồng, nhưng bàn thờ gia tiên thì phải tuyệt đối ngăn nắp, sạch sẽ.

Mô tả: Bàn thờ thường là loại bàn gỗ cao chân, phía ngoài thường có cần xà cừ. Phía sau, sát vách ngăn với nhà trong thường có thêm một cái bàn rộng nhưng thấp hơn chừng ba tấc, để đặt mâm cỗ cúng trong những dịp lễ giỗ, cúng kiếng. Để tiện lợi hơn có người sắm hẳn một cái tủ thờ kiểu Gò Công, để vừa làm bàn thờ gia tiên bên trên, vừa tiện có chỗ để cất giữ đồ đạc.

Cách bài trí trên bàn thờ gia tiên:

Tùy theo tập quán vùng miền và điều kiện tài chánh của chủ nhân mà bàn thờ gia

tiên mỗi nhà có thể to hay nhỏ; cũng như mức độ cầu kỳ hay đơn giản khác nhau, tuy nhiên vẫn có một số nguyên tắc cơ bản luôn được tuân thủ. Thí dụ như phải có bình hương và bộ tam sự với một lọ cắm hoa ngày thường, hay một đĩa ngũ quả và một số hoành phi, câu đối trong những dịp giỗ chạp hoặc trong dịp tết.

- **Bình hương** (bát hương) là một bộ phận chánh yếu không thể thiếu trên bàn thờ gia tiên. Số bình hương thì theo gia chủ ấn định, nhưng thường là số lẻ (con số sinh sôi, phồn thực) như 1, 3, 5, 7... vân vân. Bình hương thường dùng bình bằng gốm hay bằng sứ Bát Tràng hoặc sang hơn nữa là bình giả đồng hay bằng đồng đúc Ý Yên (Nam Định). Bình hương là chỗ để cắm nhang sau khi khấn nguyện trước bàn thờ.

- **Bộ tam sự, ngũ sự hay thất sự:** Bộ tam sự là một bộ ba món đi chung nhau, gồm một lư hương ở giữa bàn thờ và hai giá đèn (chân nến) đặt hai bên. Thông thường bộ tam sự được đúc bằng đồng hay tiện bằng gỗ. Lư hương (có nắp đậy) công dụng chánh là để đốt trầm, nhưng ít khi có dịp xài. Hai giá đèn đặt hai bên lư hương, dùng để cắm nến lớn trong lễ cưới nhưng cũng ít khi sử dụng. Nói chung chỉ còn giá trị trang trí hay tượng trưng. Bộ ngũ sự cũng mang ý nghĩa như trên nhưng có thêm đôi hạc đứng trên lưng rùa mang ý nghĩa chúc thọ (vì quy và hạc theo truyền thuyết là hai con vật sống lâu) vừa mang ý nghĩa một sự giao hòa trong thiên nhiên (một con vật loài chim kết hợp với một con vật bò trên mặt đất) như một kiểu âm dương tương hợp. Có người cầu kỳ hơn, sử dụng bộ thất sự là bộ ngũ sự có thêm đôi bình: một đựng hương và một đựng đồ thấp lửa cũng bằng đồng. Ngoài những món đồ trưng bày kể trên trên bàn thờ gia tiên còn có thêm một khay đựng ba cái ly chứa nước cúng.

Các bộ tam sự, ngũ sự, thất sự được làm từ nhiều loại chất liệu khác nhau, tùy

Tiền	Mừng
Ất	Bính
Mùi,	Thân,
đất	nhân
nước	dân
thăng	hạnh
hoa,	phúc,
xanh	đỏ
tươi	thắm
niềm	mộng
hy	tương
vọng	lai
tổ	dân
quốc	tộc
trường	phồn
tồn	vinh

Dương Phúc Điều

theo giá tiền: như tiện bằng gỗ, bằng thủy tinh, bằng nhôm... nhưng phổ biến hơn cả là đồ đúc bằng đồng. Nhiều bộ tam sự, ngũ

sự xưa có nguồn gốc từ các địa phương có nghề đúc đồng nổi tiếng cả nước ở miền Bắc, miền Trung còn truyền đời đến giờ, được ưa chuộng và có giá trị như những món đồ gia bảo quý hiếm.

- **Liên thờ liệt tổ:** Phía sau bàn thờ gia tiên là một bộ liên thờ bằng đồng hai bên có một cặp câu đối. Bên trên bộ liên thờ, cách một khoảng trên tường, có khi chủ gia còn gắn một cuốn thư (mô hình một quyển sách đang mở ra) bằng đồng hay bằng gỗ chạm có ba chữ hàng ngang như: Nguyễn phủ đường hoặc Lê phủ đường để giới thiệu dòng họ hay những câu chữ ngắn (hoành phi) bày tỏ tấm lòng, chí hướng của chủ gia. Nhiều nơi người ta còn đặt một vài bài vị của ông bà trực hệ sát tường, hoặc gắn dính vào bức tường phía sau, theo thứ bậc từ cao xuống thấp.

Phía trước bàn thờ thường để trống, nhưng cũng có khi được che hờ bằng một lớp bao lam (cửa võng) thường bằng gỗ được chạm trổ tinh xảo.

Đa số bà con những vùng quê ở Đồng bằng sông Cửu Long không còn nhiều những bàn thờ gia tiên cầu kỳ sang trọng như mô tả bên trên. Bà con cũng sử dụng những bộ tam sự, ngũ sự bằng đồng nhưng cỡ nhỏ, rất ít người có bao lam và liên thờ liệt tổ. Họ thay liên thờ bằng một bộ tranh kiếng Chợ Mới (Long Xuyên) rẻ tiền nhưng có tác dụng tương tự. Ở giữa bộ tranh là bốn chữ “Cửu huyền thất tổ” và hai bên cũng là hai câu đối bằng chữ Hán hoặc chữ Việt viết kiểu như thư pháp. Đặc biệt, mặc dù phần đông gia chủ chữ nghĩa không nhiều, nhưng họ rất coi trọng những câu chữ của thánh hiền. Trên bàn thờ gia tiên của bà con và dọc theo những cây cột, họ vẫn thích có một bức hoành phi và những câu đối mang nhiều ý nghĩa giáo dục để con cháu suy gẫm.

- **Hoành phi và câu đối:**

Hoành phi: Treo ngang dưới thượng

liang nhà, phía trên bàn thờ như:

Những câu tỏ lòng tri ân tổ tiên:

Đức lưu quang

德流光

Nghĩa: Đức (còn) tỏa sáng

Đức duy hình

德惟馨

Nghĩa: Đức vẫn (còn) tiếng thơm

Kính như tại

敬如在

Nghĩa: Cung kính như khi (ông bà) còn sống (tại thế).

Truyền thế đức

傳世德

Nghĩa: Đức tốt truyền đời

Bồi chấn gia thanh

培振家聲

Nghĩa: Bồi đắp, chấn hưng (danh tiếng) gia tộc

Khắc xương tông nghiệp

克昌宗業

Nghĩa: Làm rạng rỡ cơ nghiệp tổ tông

Nguyên viễn lưu trường

源遠流長

Nghĩa: Nguồn xa sông dài

Phúc Trạch vĩnh miên

福澤永綿

Nghĩa: Phúc Trạch kéo dài mãi mãi

Tổ thuật hiến chương

祖述憲章

Nghĩa: Noi gương tiên tổ

Những hoành phi, trướng có ý nghĩa mừng xuân:

Chu niên vượng tướng

週年旺相

Nghĩa: Quanh năm thịnh vượng

Xuân phong tống ôn

春風送暖

Nghĩa: Gió xuân thổi ấm áp

Xuân thư cảm tú

春舒錦繡

Nghĩa: Xuân trái gấm thêu

Xuân mẫn càn khôn

春滿乾坤

Nghĩa: Xuân đầy trời đất

Câu đối:

Những câu đề cao lòng hiếu thảo:

1. Thiên chi quy nhất bản

千枝歸一本

- Vạn phái tổng đồng nguyên

萬派總同源

Nghĩa cả 2 câu:

Nghìn nhánh quy về một gốc

Muôn phái đều cùng nguồn

2. Thừa gia đa cựu đức

承家多舊德

Nghĩa: Kế nghiệp nhà nhiều đức xưa

Kế thế hữu thanh phong

繼世有清風

Nghĩa: Nối đời có gió mát

3. Khai thác tiền công diên phúc âm

開拓前功延福蔭

Bản căn tiên tráng diện bản cơ

本根先壯奠盤基

Nghĩa cả hai câu:

Đời trước có công khai phá để lại phúc

âm

Cội gốc vững vàng trước, đặt nền

móng vững vàng

4. Phúc sinh lễ nghĩa gia đường thịnh

福生禮義家堂盛

Lộc tiến vinh hoa phú quý xuân

祿進榮華富貴春

Nghĩa cả hai câu:

Phúc sinh ra lễ nghĩa, nhà cửa thịnh

vượng / Lộc đem lại vinh hoa phú quý mãi

xuân.

Những câu đối mang ý nghĩa chúc xuân:

1. Số điểm đào hoa tri vãn tuế

數點桃花知晚歲

Nhất hương địa bình báo tân xuân

一香地餅報新春

Nghĩa cả hai câu:

Mấy đóa hoa đào hay năm hết

Một làn (hương) bánh (trong) bếp báo

xuân về.

2. Vạn lý giang san tân cảnh sắc

里萬江山新景色

Tam kỳ cốt nhục hỷ đoàn viên

三圻骨肉喜團圓

Nghĩa cả hai câu:

Muôn dặm non sông vừa đôi mới

Ba kỳ ruột thịt lại chung vui

3. Vật phú tài phong dân hạnh phúc

物阜財豐民幸福

Tục thuần phong chính quốc xương
long

俗淳風正國昌隆

Nghĩa cả hai câu:

Của cải nhiều lên dân hạnh phúc/

Thuần phong mỹ tục nước phồn vinh.

4. Thịnh thế đồng ca ca thịnh thế

盛世同歌歌盛世

Tân xuân cộng lạc lạc tân xuân

新春共樂樂新春

Nghĩa cả hai câu:

Đời thịnh cùng ca ca đời thịnh

Xuân về vui hát hát về xuân

Trong những ngày giáp tết, bàn thờ gia tiên trong mỗi nhà càng hực hỡ sang trọng hơn. Bộ ngũ sự gồm lư hương, chân đèn và đôi hạc qui đã được lau chùi bóng lộn. Các cặp câu đối, hoành phi đã được rửa sạch, sáng rành rạnh những chữ vàng. Một mâm ngũ quả đầy vun ú hụ được xếp thật khéo trên bàn thờ đối diện với cảnh mai vàng đang khoe tươi hơn hờ. Những hộp quà tết của những con cháu gọi về cũng được xếp kề cạnh đó, biểu thị tấm lòng hiếu kính của con cháu ở xa. Hình như cái tết ở mỗi gia đình: sung túc hay đạm bạc, đều biểu hiện rõ nét nhất trên bàn thờ gia tiên.

Tài liệu tham khảo

- 5000 Hoành phi câu đối Hán Nôm của Trần Lê Sáng, Phạm Kỳ Nam. Nxb Văn hóa thông tin năm 2006.

- Mẫu câu đối hoành phi thường dùng của Tuệ Như. Nxb Hồng Bàng năm 2013.

- Mẫu hoành phi câu đối theo năm của Trương Thìn- Hà Sơn. NXB Hà Nội năm 2009.